

EVANG. EGYHÁZ ÉS ISKOLA.

Előfizetés díja:

Egész évre . . .	12 kor.
Fél évre	6
Negyedévre . . .	3
Egy szám ára	24 fill.

MEGJELENIK MINDEN CSÜTÖRTÖKÖN.

Kiadótulajdonos és szerkesztő:

VERES JÓZSEF.

Felelős szerkesztő:

HAJTS BÁLINT.

Hirdetés díja:

Egész oldal . . .	16 kor.
Fél oldal	8
Negyed oldal . .	4
Nyolczad oldal .	2

Válság idején.

Ma ül tanácsot az a bizottság, a melynek hivatása az ev. ref. meg az ág. hitv. ev. egyházakat közösen érdeklő ügyekben tanácskozni.

Most többet tesz az egyszerű tanácskozásnál; mert a mostani határozat döntés és cselekedet számba megy Az 1848. XX. t.-c. ügyében kell állást foglalnia, szint vallania.

Annak a törvénynek megvalósításával arányban áll a protestantizmus fejlődése vagy hanyatlása, a béke vagy a harcz kockája.

Aggodalommal gondolok reá: milyen lesz a határozat?!

Aggodalomra nagy az ok, mert tudom, hogy sokféle a vélemény annak a törvénynek megvalósítása felől.

Van, a ki minden állami támogatástól félti a prot. egyházat, mert az állami támogatás állami befolyással jár; tehát épen a prot. autonomia érdekében nem tartja kívánatosnak az állami támogatás fokozását, hanem azt sürgeti, hogy a magunk szegénységében is maradjunk egészen a magunk urai.

Csakhogy 1848-i XX. törvény nem köti ám semmi feltételhez a hitfelekezetek egyenlőségét és terheiknek átvállalását; a magunk szegénysége pedig most nem olyan ám már, mint csak egy századdal is ezelőtt. Akkor a középosztály nagy része protestáns volt, szabadelvű volt, vagyonos volt, áldozatkész volt. Ma alig van prot. középosztály, a mi van is, közönyös, fásult az egyházi ügyek iránt, elszegényedett és eladósodott, áldozni legfőlebb képviseléválasztásnál képes.

Akkor voltak az egyházközségeknek patronusai, a kik a osekély kiadásokat fedezték, a népet, földesúri tekintéllyel vezették; ma már püspöki megnyitó beszédekben tört utat magának a pa-

nasz, hogy uraink minden utat módot megragadnak, hogy az egyházi teher viselése alól kimene-
küljenek.

Lelkészek, maguk között megbotránkozva panaszolják fel, hogy a régi pártfogók utódjai sem az adózásban, sem az egyház határozatai iránti engedelmisségben, sem a lelkész támogatásában nem felelnek meg erkölcsi kötelességüknek. Csak szerepelni szeretnek a gyűléseken, oktatni, lelkesíteni vagy gáncsolni a lelkészeket, de a királyi papság természetes követelményeit hiven teljesíteni már nem is szokták, nem is birják, nem is szeretik.

Akkor volt még tudományosan képzett, nagy tehetségű papság, hiszen a jobbjágy fia más pályára nem is gondolhatott, a fizetés pedig az akkori idők igényeihez képest sokkal, de sokkal jobb volt, mint most. A szellemet áthatotta, irányozta a vallásos gondolkodás és érzés; ma, kevés kivétellel csak az megy a papi pályára, a ki más pályára nem bir menni, elszánva örökös szegénységre, lemond eszményeiről, keseregve látja, hogy tanulótársa más pályán fokról-fokra halad fizetésben, nyugdíjképeségben, tisztességben, ő a szegény néphez kötve, a nép szegénységéhez kötve, mindenben elmarad! De rettenetesen elmarad!

Eilene fordult a protestáns egyháznak a közszellem, a társadalmi és állami fejlődés eredménye, a pártpolitika, az állami tanügyi politika, a szabad verseny hatása.

Előkelőink annyira bele merültek a pártpolitikába, hogy még az egyházi ügyeket is pártpolitikai szempontból kezelték.

Az egyházi gyűléseken, az egyházi sajtóban hiában volt minden figyelmeztetés: nem birta áttörni a közönyt.

Mennyit beszéltünk és határoztunk már egy-

házi gyűléseinken az 1848-i XX. t. c. ról és mégis a képviselőházban leszavazták azok, a kik az egyházi gyűléseken maguk is követelik végrehajtását, a főrendiházban pedig de még egy árva szóval sem merték fölemlíteni az egyházak hivatalból főrendiházi tagjai! Csoda-e, ha a kormány és a közvélemény ezt látva, azt hiszi, hogy nem is általános, nem is komoly a törekvés a törvény elveinek életbeléptetésére?!

Elsöpörte egyházi állásukról a prot. közvélemény azokat, a kik ilyen méltatlan szerepet játszanak, a kik játszanak vele? Dehogy, sőt megalkudott a helyzettel. Mellőzi a politikusokat, a kik az egyházat politikájuk és érdekük szekerének vonzolására használják föl? Epen nem, sőt tovább emeli őket vállain!

E szégyenletes és veszedelmes állapotnak maga a prot. közönség is oka. De oka a papság is. Minek engedi át a szót is, a szerepet is olyanoknak, a kik csak mellékesen foglalkoznak egyházi ügyekkel, minek engedi magát frázisokkal ki-elégíteni?!

Most nem is új elvek diadalra juttatásáról van szó, hanem arról, hogy fokozatos életbeléptetését követeljük egy félszázados törvénynek, a mit a r. kath. főpapság is elfogadott, király is szentesített, és mégis mily félénken merünk nyilatkozni, aggodalmasan latolgatva: nem okoz-e valamelyik vezérembertünknek kellemetlenséget a politikai pályán?

Volna csak papságunkban önértet, bátorság, összetartás, de könnyen más irányt lehetne adni a törvény foganatosításának! Látná csak a kormány, hogy minden prot. egyházköztség felirattal kéri a törvényhozástól a törvény foganatosítását, minden egyházköztség sürgeti képviselőjénél a kérvény nyílt támogatását, minden prot. gyűlés számon kéri megbizottjától: mit tettek a maguk köztelen ezen ügy érdekében, majd komolyan venné akkor s nem ígérettel, hanem törvényjavaslattal sietne csillapítani a felzúduló elégedetlenséget.

Ott a tisztviselők, tanárok, tanítók példája; — először el akarták őket hallgattatni, s a mint látták, hogy nem hallgatnak el: lett pénz a fizetésük rendezésére és emelésére.

Iskoláink fenntartására és fejlesztésére tetemes segítség kell; papjaink, tanítóink fizetését egyenlővé kell tenni más hasonló képzettségű hivatalnokokéval; ezt a magunk erejéből, állami

kiegészítés nélkül nem bírjuk. A tanító 18 éves korában már állást kap, 24 éves korában 1400 kor. fizetést kap, korpótlékkal, nyugdíjjal; a lelkész sok költsékezés után 25—26 éves korában ha jut 1600 koronás állomáshoz, korpótlék nélkül, nyugdíj nélkül. Ugyan ki szánna magát kényszerítő ok nélkül erre a pályára?! Legalább 2400 kor. alapfizetéssel, korpótlékkal, nyugdíjjal kell szervezni a lelkészi állásokat, ha azt akarjuk, hogy ne a vagyoni és szellemi szegények menedéke legyen a papi állás, hanem tudományban, szellemben, tevékenységben olyan férfiak pályája, a kik hivatást éreznek magukban, s a hivatásnak odaadással élhetnek is. Ennyi fizetést pedig a magunk erejéből nem tudunk adni.

Hová folyamodhatunk, ha nem oda, a hová törvény szerint van jogunk segedelemért folyamodni: az államhoz, hogy foganatosítsa a törvényt; a hová igazság szerint van jogunk folyamodni, az államhoz, hogy adjon nekünk is arányos támogatást, mint a r. kath. egyháznak; a hová van jogunk folyamodni, hogy a nemzeti közművelődés és az alkotmány szolgálatában szerezett százados érdemeinket méltányolja?!

. . . Ha csak az egyház érdeke lesz szemük előtt a közös bizottság tagjainak: akkor előre lehet tudni, hogy mit határoznak: teljes erővel követelni kell az 1848. XX. t.-c. szellemének életbeléptetését; ha csak a nemzeti és alkotmányos érdeket veszik azon kívül fontolóra: akkor is előre lehet tudni, hogy mit határoznak: a magyar nemzet alkotmányos biztosítékai érdekében erősíteni kell Bécs és Róma ellen a protestánsok által a nemzetet, támogatni kell őket az 1848. XX. t.-c. életbeléptetésével; de ha pártszemponatok is irányozzák a gondolkodást: akkor meg kell kérülni törekedni a törvény végrehajtását, nehogy a kormánynak és a kath. főpapságnak gondot okozzanak.

. . . Szerencsénk, hogy b. Bánffy Dezső ref. főgondnok megbukott, mint miniszterelnök, most nem áll érdekében, hogy simává, könnyűvé tegye a kormányzást.

. . . Sőt ellenkezőleg! És ez egyszer a politika javunkra fog szolgálni.

A reformáció meghonosulása és első szervezkedése Gömörben.

Részlet Mikulik Józsefnek „A gömöri ág. hitv. ev. esperesség története” című s jelenleg Dobsinán lakó özvegye adományából az eperjesi ev. collegium tulajdonát képező kéziratokból.

(Folytatás és kivége.)

C) Az egyház kormányzata.

A fentebbi rendezetből láthatólag: a fraternitás teljesen függetlenül és önállóan rendezte ügyeit, felsőbb hatóságot nem ismert, az egyházközségek képviselőit a lelkészekben kereste és azokból a világi embernek semmiféle befolyást nem engedett az egyház ügyeibe. A fraternitás élén állott az esperes és az általa egybehívott közgyűlés; tagja volt minden lelkész.

1. Az esperességi gyűlés vagy rendes vagy rendkívüli volt, előbbi György és Mihály napja körül, utóbbi csak ha szükségesnek mutatkozott, tartatott; hatalmköre úgy hatósági, mint bírósági tekintetben teljesen önálló és független volt, a mennyiben határozatát feljebb vinni vagy más személy avagy hatóság által megmásíttatni nem lehetett. A közgyűlés magyarázta a hitvallás kétes helyeit, szabályozta az istenitisztelet rendjét, megállapította az egyházi szolgálatot, megvizsgálta az újonczlelkészeket, elejét vette a visszaéléseknek, behozta és szentesítette a szükséges újításokat, gondoskodott a szegény egyházak segélyezéséről és arról, hogy a hit ellen intézett külső-belső megtámadás idejekorán megtoroltassék és a netalán szenvedett sérelem azonnal orvoslást nyerjen, elintézte a lelkészek és hívek között fölmerült panaszokat, eldöntötte a felmentvényi és válási ügyeket, kiszabta a bírságokat és büntetéseket, melyekkel a hanyagságot, vallástalanságot és erkölcstelenséget sújtotta, szóval felügyelt az egyházakra és bíraskodott egyházi, vallási és erkölcsi ügyekben.

A határozatok szótöbbséggel hozattak és érvényesítésök kimélet nélkül „a mennyország és pokol”¹⁰⁾ igénybevételével történt. A „kiközösítés” végső, de hatásos eszköz volt. A szigor, mely ezen határozatok hozatalánál és végrehajtásánál alkalmazást nyert végre, mint fentebb látjuk, visszahatást szült és a brézói lelkész 1596. jún. 15-én kelt levelében kimondta: „az uralkodási vagy vett erőt rajtatok.”

2. Az esperes a lelkészek által évről-évre szótöbbséggel választatott; hivatalos hatalmköre ép oly kiterjedt, mint kitűnő volt; nemcsak a közgyűlést összehívni, azt vezetni és a határozatokat végrehajtani állott tisztében, hanem azonkívül ő látogatta az egyházakat, bevezette az új

lelkészeket, képviselte az esperességet, elintézte a lelkészek közt, valamint a lelkész és hívei közt fölmerült panaszokat, felügyelt az egyházakra és bíraskodott is a lelkészek és a tanítók felett; és miután az esperes és közgyűlés tárgyait kitűzte; nem csuda, ha e korszak elején sem találunk arra esetet, hogy a közgyűlés az esperes indítványait el nem fogadta volna és annál kevésbbé történhetett ez később, mikor az esperes már főpapi jogokat gyakorolt. Hogy ezentúl is a közgyűlésnek eljárásáról számot adott és a határozatokhoz szigorúan ragaszkodott: forma volt, mert tény, hogy az esperesség tagjai, t. i. az egyes lelkészek az esperestől függtek, ki őket jobb állomásokra ajánlotta, megtámadás esetén megvédte és peres ügyeket, különösen hívekkel szemben kedvezően elintézte. Innen magyarázom én azt, hogy az esperes véleménye soha — legálább nagy ritkán — ellenszenvre nem talált és csakis így történhetett, hogy azon férfiú, ki előbb csak a közgyűlés elnöke és végrehajtó eszköze volt, csakhamar határozat nélkül is intézkedett.

3. Az egyes lelkészek az esperességi közgyűlésen szóval és szavazattal bírtak és saját egyházuk belügyeit önállóan és függetlenül, de a feunálló szabályok értelmében intézték el; az esperesnek azonban minden tekintetben alá voltak vetve, kinek „felvételök” alkalmával 1594. óta esküvel is feltétlen engedelmisséget fogadtak, mi a szerzetesi fogadalmakra igen-igen emlékeztet. Egyházában a lelkész a szó szoros értelmében „úr” volt, ki sem a pártfogótól, sem a hívektől nem függött, sőt még a „világi hatósággal” is rendelkezett. Tekintélyét és hatalmát nagyban emelte, hogy az esperesi hivatal felállításával az egyházközségek „papválasztási joga” is mindinkább háttérbe szorult és idővel az esperes adományozta — mintegy — a lelkészi hivatalokat, a mennyiben csak az általa „ajánlott” egyén volt alkalmazható és csakhamar szokásba jött, hogy üresedés esetében az esperestől, vagy ha jobban tetszik: az esperességtől kértek és nyertek alkalmas lelkészt. Kérdés, mily időre alkalmazták az egyes lelkészeket? Honnan merítette Klein János („Nachrichten” II. 477—1789) és más író határozott állítását, mely szerint Gömörben is az ú. n. „marasztalás” lett volna divatban, nem tudom. Holott számos példa és az 1594. óta reánk maradt hiteles jegyzőkönyv bizonyítja, hogy a lelkész nálunk 3 navi fölmondás kikötése mellett élethossziglan választatott, sőt nem egy példát tudnék felhozni arra is, hogy a fölmondás csakhamar elmozdításnak tekintetett, minek nyomós okok hiányában hely sem adatott. A lelkész kezelte az egyház jövedelmeit, felügyelt a tanítóra és iskolára, örködött a közerkölcösiség és vallássság fölött, felelősségre vonta és megbüntette azokat, kik a hit jótéteményeit, az Isten igéjét és

¹⁰⁾ Igazolja ezt pld. a Rimanovi-féle 44. cikk, mely a szófogatlan embertől a tisztességes temetést és nyughelyet is megvonja.

a 10 parancsolatot kellő tiszteletben nem tartották, e mellett sem egyházi közgyűléshez, (convent,) sem egyházi tanácshoz (presbyterium) kötve nem volt, személye szent és sérthetetlen volt, de a fraternitás aztán meg is követelte tőle, hogy úgy a vallásosság, mint az erkölcsiség tekintetében példányképül szolgáljon a híveknek és könyörület nélkül megbüntette vagy kizárta kebeléből azt, ki vele ellenkezni mert, a szabályokat szó szerint meg nem tartotta vagy erkölcstelen életet élt. Lelkészek „képzettsége“ meghatározva nem volt, ha az ifjú valamely tanítónál néhány évet eltöltött, a latin nyelvet elsajátította és a bölcsészeten és a hittanban is annyi jártasságot szerzett, hogy az akkori vita-kedvelő korban valamely tárgyról egy-két óráig vitakozni vagy egy beszédet kidolgozni és elmondani tudott, untilg elég volt arra, hogy fölszenteltesék: de azért majdnem kivétel nélkül mind és pedig rendszerint „gazdag pártfogók“ pénzén, külföldi egyetemeken is képezte magát. Így Jolsva városa költségén látogatta Fabriczi György 1579-ben a wittenbergi egyetemet. A fölszentelés is rendszerint a külföldi egyetemeken történt, jóllehet az itteni esperes a superintendentens minden jogival élt és valószínű, hogy a Rimanovi-féle 52. c. a lelkészek felszentelésére is vonatkozott, a mennyiben arról másutt tüzetes intézkedést nem találunk

A lelkészek fizetése a régi maradt. Miután e korban nem létezett nálunk város vagy helység, melyben két különböző egyházra akadnánk, a luth. lelkész mindenütt a reges-régi papi-tized élvezetében volt, melyért úgy mint jogelőde „a róm. kath. plébános“ bizonyos mérsékelt évi bért, ú. n. pactatát fizetett az esztergomi érseknek és annak üresedése esetében a kincstárnak. Itt egy igen nevezetes körülményt kell kiemelnem. Ha t. i. a tized szedésénél nehézség merült fel, az évi bér is az érseki kincstár kárára elmaradt; megtörtént aztán, hogy az ág. h. ev. lelkész ily nehézség esetében tartózkodás nélkül az esztergomi érsekhez fordult segélyért, ki saját kárát elhárítandó, rögtön intézkedett és az „eretnek prédikátort“ a megtagadott vagy megcsonkított ...ad teljes birtokába helyezte. Szűnyai István váci püspök és esztergomi érseki helynök e részben még tovább ment és a fraternitás megkeresésére 1594. jún. 11-én Esztergomban kelt levelében nemcsak ígérte, hogy egész befolyása felhasználásával és ha kell, végrehajtás útján is visszaállítja a kishonti ág. h. ev. lelkészek számára az itt-ott megtagadott tizedet, hanem fel is hívta a fraternitást, hogy az egyházi és papi jövedelmeket irassa össze pontosan, nehogy valahol esorbát szenvedjenek vagy feledésbe menjenek, az ekkép összeirt jövedelmeket pedig követelje be és ha valaki fizetni vonakodnék, jelentse

neki (a püspöknek) és ő „kétszeresen véteti meg az illetőn“ (Protoc. Rimanovianum 319, 322 l.).

A tizeden kívül egyes egyházi szolgálatokért illetékeket (stolarékat) is szedtek a lelkészek, mely illetékek, mint látni fogjuk, a régiek maradtak és az egyes egyházakban különbözők voltak, végre szokásban volt az „offertorium“ is, valamint a „keresztyénség“, mely utóbbi címén oly ember adózott, ki fekvőséggel nem bírt.

4. Az egyházi „szolgálatában“ a mai egyházfelügyelői, gondnoki tiszt gyökerei keresendők. A lelkész, ritkábban az egyházközség által választott férfiú volt, ki a jövedelmek és a birságok beszédésénél közben járt, különben a lelkész „hű és lelkiösméretes“ szolgálja volt.

D) Az iskola és a tanító.

A Fried Cyprián-féle szabályok 24-ike és a Rimanovi János-félék 57 ike tanubizonyoságot tesz arról, hogy az ág. h. ev. egyház az iskoláról Gömörben sem feledkezett meg; de ugyanazon szabályok azt is mutatják, hogy az iskola és a tanító mindenben a lelkésznek lett alárendelve és hogy minden szabad nyilatkozat és kutatás kivált a hit terén anathemába fűlt. A tanító feltétlen engedelmességgel tartozván lelkészének és hivatalát is neki köszönvén alázatos szolga és eszköz lett, tekintélye alászállott és állása, melyet a közéletben elfoglalt, ez idétt kitünőnek épen nem mondható. Így történhetett csak meg, hogy pld. Sartori István alsósajói tanító 1595-ben, „mert kártyázott és a fonodákba járt,“ esperességi határozatnál fogva az iskolában „megvesszőztetett.“ De az alárendelt, vékony nál vékonyabb fizetéssel ellátott és ez okból is mellékkeresetre utalt tanítótól azért megköveteltetett, hogy a jó erkölcsben példányképül szolgáljon és ha valahol megboltt, könyörület nélkül meglakoltatott. Így fizetett 2000 drb zszindelyt büntetésül „Simon úr“ rozsnói tanító és pedig csupán azért, mert „felesége idő előtt — szült!“ (Prot. Rimanovianum 116 l.)

Nincsenek ugyan arról adataim: mit és hogyan tanítottak ez idétt az iskolákban, de a szoros kapcsolat után ítélve, mely akkor az egyház és iskola közt létezett, a tudomány akkori állapotát tekintve és a későbbi adatokból következtést vonva merem állítani, hogy az iráson és olvasáson kívül, a káté és, hittan és legfeljebb egy kis grammatika és dialectica képezhetette a lecke rendet, melytől csak itt-ott találunk eltérést, hol egyes kiváló, a lelkésztől talán kevésbé befolyásolt (a pogány classicusok iránt pld. az akkori lelkészek ellenszenvenvel viseltettek) vagy helyes útra terelt tanító magasabb tantárgyakat is adott elő. Ilyen tanító természetesen jó hirbe hozta az iskolát, melybe aztán közel s távolból jöttek az ifjak. Es ha az egyház vagy község a „szegény tanulókról“ is gondoskodott, kész volt a mai fő-

gimnázium, honnan látrán elmehetett az ifjú a külföldi egyetemre. Ily híres iskolával — helyesebb volna tanítóval — nem csak Rozsnyón, Sajógömörön, Jolsván, Csetneken, Dobsinán, hanem talu helyeken is pld. Restéren és Oláhpatakon találkoztunk e korban.

E) A hivek.

A világi ember ez idétt, és pedig az úr és polgár úgy mint a szegény jobbágy a mindenható lelkész és esperes előtt meghajolni, nekik mindenben szót fogadni és azt is nyugodtan elűrni tartozott, mit az egyház „róla nélküle“ határozott és előirt. Miután a világi embernek ezen teljes kizárása az egyházi ügyek vezetéséből a protestantizmus elveivel ellenkezett, a régi róm. kath. hierarchia ez által újból behozott és a hit és meggyőződés szabadsága korlátolatot: az egyház intézkedései a hivek folytonos ellenmondásával találkozottak, az egyház képviselője, a lelkész minden oldalról megtámadtatott, az előirt és kizárólag papi tekintély által a népre tukmált hitvallást a nép annál kevésbé kedvelhette meg, miután a lelkész az iskolában is folyton folyvást az „akarom és parancsolom“ (sic volo jubeoque-féle) indokot hangoztatta és az ellenmondást nem a tanítás, hanem a hatalom fegyverével némitotta el. Itt látom én a később beállott hanyatlás és üldözés másik kútforrását. A fegyverre és nyers erőre támaszkodó hatalom rövid életű, csak a szabad szellemben tanított elv tart örökké! és midőn, mint látni fogjuk, a jezsuiták elvonták ama támaszokat, melyre egyházunk külső hatalmát felépítette: az erőnek erejével behozott, illetve érvényben tartott hitjavítás műve összeomlott és egyik főúr a másik után, majd egyik egyház a másik után hitet cserélt: mi bizonyára meg nem történik, legalább nem oly könnyen, ha az új hit a világiaknak is köszöni létesítését, sőt merem állítani, hogy azon esetben, ha Andrassy Miklós vagy más főúr részt vesz az egyházi ügyek vezetésében, ha a hitjavítás megerősítését a maga művének is tekinti: nem fér hozzá a jezsuiták csábítása, át nem tér és meg nem — — hazudtolja magát.

A miveltebb elem, a nemesség és polgárság, az egyházi szervezettel megbarátkozni nem tudott és szinte különös, mikép lehetett pld. Maschko Menyhért vagy Herberstein Gyula báró a frater-nítás védnöke, holott annak gyűlésein szó-lási joggal sem bírt, hogy erősíthette meg a szabályokat, melyek hozzájárulása és megkérdeztetése nélkül hozattak? Hiába, az emberi természet önző és ritka példa, hogy valaki a „másét“ megvédje. Nem kell feledni azt sem, hogy a földesúr e korban jobbágyai felett biráskodott és így rossz szemmel nézkette a lelkészt, ki nemcsak magának követelte sok tekintetben e biráskodási jogot, de a

földesúr felé is emelkedett, őt is hatósága alá vonta. Mirdéz sűrlődásokra adott okot, melyektől a nyilt ellenségeskedés csak egy lépés volt. Hogy ez így és nem másként volt, igazolja Pilecz Gáspárnak 1585 ben irt műve, melyben keserves panaszt találunk a felett, hogy „az urak a gonoszokat legyezzetik és egyházi fenyték alá vonásokat meg nem engedik, holott a lelkészt csekély okból is elmozdítani akarják,“ de igazolja különösen az, hogy a jezsuiták első műve volt a bűnösök megfenyitését a földes úrra bizni, kit ez által magoknak meg is nyertek.

A röghöz kötött jobbágyság engedelmeskedett az új hatalomnak, elvállalta és teljesítette, mit ezen hatalom előirt; de nem minden vonakodás nélkül és csak addig, míg a nyomás tartott; hite a lelkészi tekintély hatalmában és nem saját meggyőződésében gyökerezett és mihelyt kilátás nyilt a tehertől szabadulhatni, kész is volt hitet cserélni. Ez sem történik meg oly könnyen, ha a jobbágyság is hozzászólhatott volna ahhoz, mi őt nagyon is érdekelte, mikor t. i. hitéről és meggyőződéséről volt szó.

Figyelembe veendő az is, hogy e korban a török, az idegen katonaság és honvédelem érdekében összeállott nemzeti sereg új meg új terhekkel vetett a földesúrtól eléggé elnyomott nép vállaira, mely aztán annál nyomasztóbbnak találta a lelkész uralmát, melytől magát a hitjavítás következtében már fölszabadultnak hitte. Mikor városok pusztulása és falvak elhamvasztása mindennapi dolog volt, a közerkölcs is kárát látta és a „nélkülem rólam“ elv szerint tanusított erély, melylyel a lelkész a durva szokás és gonosz erkölcs ellen fellépett, visszahatást szült. A nép a létért küzdött és rá nem ért ájtataskodni; mikor pedig ezért egyházi fenyték alá vétetett, méltán kikelt az egyház uralma ellen és nyűgnek nézte az egyházat, melytől szabadúlni akart. A lelkész kiváltságos állása is szemet szűrt; mért nem lehet őt is a polgári hatóságnál vádolni? mi különbség van a mostazi lelkész és a volt róm. kath. plébános között? — kezdtek kérdezni és a ratkói hivek ellen hiába kelt egy rettenetes vihar, midőn kijelentették, hogy a lelkész az ő szolgáljuk és tartozik megteenni, a mit ők akarnak, a hamu alatt izzó maradt a parázs és egy század múlva érvényre emelkedett a ratkói felfogás; a lelkész van a hivekért és nem a hivek a lelkészért!

F) A vallásosság és erkölcsiség.

Hogy a százados harcokban belefáradt népünk a jó erkölcs kerékvágásából is kizökkent és durva szokásoknak hódolt, igen természetes. A gonosztevő vagy a katonák vagy a törökök közöment, hogy méltó büntetését kikerülje. A brézoi ifjú, kit az esperesség egy vele rokon leánynyal

megesketni nem akart, kereken kijelentette, hogy „akkor Hitvanba a törökök közzé megy.“

Különben a vallásosságról és erkölcsiségről e korban még igen különös fogalma volt az egyháznak. Fried Oyprián és Rimanovi szabályaiból látjuk, hogy jámbor embernek csak az tekintett, ki az istentiszteleteket soha el nem mulasztotta, az Úr asztalához gyakran járult, ünnep és vasárnapon pihent, lelkészét pontosan fizette, a bűnösöket kerülte, a 10 parancsolatot betartotta és más hitre át nem tért. Büntető hatalmát az egyház roppant szigorral kezelte és oly kényszereszközökhöz is nyúlt, melyek a régi excommunicatio és interdictumra emlékeztetnek. Így pld. 1596. dec. 2-án meghagyatott az oláhpataikai lelkésznek, hogy annak gyermekét ne keresztelje meg, ki az Úr vacsoráját elhanyagolja. Dobsinán a tisztességes esketésért egy pint bor, tehát legfeljebb 2—3 dénár járt, holott megesett személy az esketésért elengedhetetlenül 2 forintot, tehát 200 dénárt tartozott fizetni. Es mert a lelkész abból pénzelt, minden a ő ik parancsolatot érintő eset szorgós utánjárás és kebellázító nyomozás volt.

Ugyancsak fenyték alá vonatott, ki hosszabb ideig a templomba nem járt, vagy a régi látványos szertartásokhoz ragaszkodott, melyek vagy a pápista bálványimádásra emlékeztettek vagy még a régi pogánykorból maradtak fenn, milyenek a pünkösdi királyválasztás, máglyagyújtás Ker. János napján stb.

Hogy mi mindenre nem terjed ki az egyház figyelme, kitűnik az 1596-ban megtartott egyházlátogatások jegyzőkönyvéből, mely szerint

1596. nov. 25 én Dobsinán a szentségek elhanyagolására 25 dénár birság állapított meg;

1596. nov. 24-én Gecelen az áldomás ivás a temetőben (a halál fölköszöntése, Feketepatakon a feszület körülhurcoltatása és a máglyagyújtás betiltatott, a Pétermánybelieknek pedig meghagyatott, hogy a Niko nevű jóst kergessék el a faluból;

1596. dec. 3-án Alsósajón meghagyatott a bírónak, hogy a jánosnap máglyagyújtást büntesse meg, a feszület körülhurcoltatása és a fonodák tartása betiltatott és egy kaloda építése rendeltetett el, „melybe, a ki károankodik zárandó.“ (Prot. Rimanovi 24 l.)

1596. dec. 3-án Veszverésen határozatba ment, „hogy a temetőben helyet ne kapjon, ki az Úr vacsoráját megveté és gonoszságban halt el,“ névszerint vádoltattak: Balik Balázs, Bicz Antal és Belus Tamás henckói bíró, aztán kimondatott, hogy húsvét ünnepén ne járjanak többé feszülettel a vetések körül; majd a királyválasztás, kártyajáték és fonoda tiltatott be és végre a kaloda felállítása ¹¹⁾ is rendeltetett el.

Ezen egyházlátogatások alkalmával úgy a lelkészek, mint a hívek a szabályok szigorú megtartására intettek és az egyházi és lelkészi jövedelmek mikénti beszerzése tekintetében is intézkedés történt.

Jegyzet: Azok a források, a melyekből Mikulik József a gömöri ev. esperesség történetéhez az adatokat merítette a következők:

1. Az esperesség eredeti jegyzőkönyvei, s ezek között

a) legrégibb a Rimanovián-féle (1590—1642.) mely a Stöckl Lénárd féle hitvallást, az esperesség 1584. és 1594. évi szabályait, e szabályok elfogadó záradékát, az egyes egyházközségek vagyonának összeírását, néhány esperességi gyűlést, az 1596. 1636—7. és 1642. évi egyházlátogatásokat, néhány lelkészi és taítói hiványt és több efféle tartalmaz;

b) a Péczeli-féle (1604—1707.) mely az esperesség 1604. szabályait, a zsolnai zsinat határozatait, Boeskey, Bethlen, Thurzó, Széchy és mások leveleit, az üldözés korszakában irt folyamodványokat, az 1604. évi szabályok elfogadó záradékait és az 1670., 1693., 1700. és 1706—7. évi egyházlátogatásokat tartalmazza;

c) a Schröter-féle (1602—1689.) melyben az esperességi gyűlések és az 1653. egyházlátogatás jegyzőkönyveit találjuk;

d) a Szentkeresztii-féle (1669—1709.) mely az esperességi gyűlések leírását s az ezen gyűléseken telolvasott okmányokat tartalmazza;

e) a Sexti—Schmal-féle (1709—1746.) esperességi gyűlések, császári rendeletek, feltérjesztések és levelek gyűjteménye;

f) az Antóny—Ambrózy-féle (1713—1742.) mely az 1713—14., 1720. és 1740—41. évi egyházlátogatásokat tartalmazza;

2. a gömöri ev. esperesség — Csetneken őrzött — könyvtárában s a dobsinai és más egyházak levéltáraiban őrzött eredeti okmányok;

3. a dobsinai ev. egyháznak 1626-al kezdődő hiteles anyakönyvei;

4. Bartholomaeides László „Notitia Com. Gömör.“ 1805—1808. és „Memorabilia provinciae Csetnek“ 1799. c. műve;

5. A „Solemnia kishontanea“ c. 3 nyelvű s nagybecsű gyűjtemény;

6. Klein „Nachrichten von den Lebensumständen ev. Prediger Ungarns“ c. műve 1789.

Közli:

DR. SZLÁVIK MÁTYÁS
ev. theol. dékán Eperjesen.

¹¹⁾ Ezen kaloda a templom előtt állott úgy, hogy vele nem a polgári hatóság, hanem a lelkész rendelkezett.

Kérelem.

A kiknek utalványt mellékelünk: azok a folyó évre még nem fizettek elő; tisztelettel kérjük, méltóztassanak az előfizetési díjat megküldeni, hogy kötelességeinknek mi is kellő időben eleget tehesünk.

SZERKESZTŐSÉG

BELFÖLD.

A dunántúli egyházkerület közgyűlésén elmondott főgondnoki székfoglaló beszédből: „De nem lehet tagadnunk, hogy még igen nehéz nagy feladatok állnak előttünk. Vannak kérdések, a melyek bármely magasztos erkölcsi színvonalon álljanak, alapjukban megoldásuk mégis anyagi támogatásra és anyagi biztosítékra szorulnak. Ha panaszkodunk arról, hogy intézeteink és intézményeink hiányosak, ha panaszkodunk arról, hogy teológiánkat önmagunk rontjuk kiküldések által, hogy a káplán-kérdésben nap-nap után a legnyomorúságosabb viszonyokkal találkozunk, ha más intézményeink is lehet mondani feltételes helyzetben vannak s a mi a legfőbb, a tanári kar egy része és a papi osztály, papjaink anyagi egzisztenciájuk biztosítása felett aggodnak és így az aggodalom, a nyomor, a hivatással való vesződség, anyagi kérdéseinkkel sok erőt bénít meg, ez nem tagadom, sok erőt terel el attól a céltől, a melynek hivatása volna, ha ezt világos szemmel látjuk, nagy mulasztást követünk el minden percben, minden nap, ha ezen a bajon egész erőfeszítéssel segíteni nem akarunk.

Mindezeknél fogva én természetesen, általában jogosultnak tartom, hogy időn szükségleteink az élet követelményeinél fogva folytonosan szaporodnak, fölmerült egy jogosult, egy törvénybe iktatott igény iránti mozgalom ez az 1848. évi XX. törvénycikk 3 ik szakaszának végrehajtása. Hangsúlyozom, hogy ez az igény jogosult és még hozzáteszem, hogy helyeslem azt, hogy ez a mozgalom önmagának bölcs korlátokat szabott.”

Vallásos estélyek. Hirt adtunk már arról, hogy az orosházi egyházközség vezetősége, mint a múltban már több ízben, úgy ez évben is elhatározta, hogy felolvasás-cyclust rendez, első sorban saját híveinek lelki táplálékára. Eddig két ily estélyt tartott. Az első jan. 11-én Kovács Andor lelkész tartott vallás-erkölcsi tárgyú felolvasást, a népeletből merített tárggyal „A testvérek” címen, a második jan. 18-án Hajts Bálint olvasott fel: a „Gályarabok”ról. Mindkét felolvasás énekkel és szavalatokkal volt egybekötve és mindkét alkalommal igen nagy számú hallgatóság jutalmazta a szereplők munkáját.

Beszámoló az eperjesi ág. hitv. ev. theológia ifjúsági belmissziói egyesületének 1901—902. működéséről. Az egyesület 1901. évi szept. 11-én tartotta meg Mayer Endre theol. tanár, e. i. elnök összehívására alakuló gyűlését s szervezte tiszti karát. Három disztagja volt az egyesületnek: Zelenka Pál, Gyurácz Ferenc és Baltik Frigyes; egy tiszteletbeli tagja: Csengey Gusztáv és 31 rendes tagja volt.

Alig, hogy megalakult az egylet, megjelent körében a belmissziónak lelkes apostola: Dr. Szabó Aladár budapesti ev. ref. theol. igazgató tanár, hogy a megjelenése alkalmából rendezett vallásos estélyen szabad előadást tartson, melyben egyfelől rámutatott társadalmi bajainkra, a melyek nemcsak anyagilag, hanem erkölcsileg s vallásilag is pusztítanak közöttünk s napról-napra nagyobbodó mértékben sorvasztják nemcsak egyházunkat, hanem az egész nemzetet is; másfelől meggyőző érvekkel és példákkal igazolta, hogy e társadalmi bajokon segíteni s azokat eltávolítani első sorban az egyháznak s benne a buzgó nőeknek a feladata. Ez olyan működési kör, melyen a két prot. egyház férfiai és női vállvetve, közös erővel munkálkodhatnak Isten országa, mások java s a magok boldogsága érdekében.

Az iglói ev. egyház az őszi folyamán meghívta az egyesületet egy vallásos estély rendezése céljából. Az egyesület a meghívást nagy örömmel fogadta s a vallásos estélyt nov. 30-án válogatott programmal tartotta meg. Az estély fényes erkölcsi sikerén kívül 400 korona bevételt eredményezett, melyből a tiszta maradvány 252 korona a theol. internátus javára fordított.

Több estélyt odahaza az eperjesi közönségnek nagy részvétele mellett rendezett, a melyeket viszonyainak számba vétele folytán májusban tartott meg, a róm. kath. májusi ájtatoskodások idején.

A negyedik estély jövedelme 107 kor. a belmisszió estélyei költségeinek fedezésére fordított. A tiszai egyházkerület az egyletet ez évben is 50 kor. rendes segélyben részesítette, s ifj. Draskóczy Lajos helybeli lelkész úr 20 koronát adományozott pénztára javára.

Az egyesület azonkívül ez idén az alakuló és záró gyűlésen kívül, 14 zártkörű családi összejövetelt tartott felolvasással, énekkel, imával önképzését mozdítva elő.

Egyik fontos működési terét az egyes theol. tantárgyakhoz szóló jegyzeteknek sokszorosítása s lehető olcsó terjesztése képezi. Ez évben kiadta dr. Szilávik Mátyás „Dogmatikáját,” Csengey Gusztáv „Ó-szövetségi bevezetését” és „Ó-szövetségi theológiáját” s Mayer Endre „Új-szövetségi theológiáját.”

Isten áldását kívánjuk az egyesület további sikeres működéséhez.

KÜLFÖLD.

Oroszországban igen nagy súlyt tekintenek legújabbban a süketnémák gondozására. Finnországtól, a balti tartományoktól s a dél-oroszországi német gyarmatoktól eltekintve Oroszországban a legújabb ideig mi sem történt a süketnémák érdekében, holott az orosz birodalomban azok száma meghaladja a 150.000-et, s köztük 35,000 iskolaköteles. 1898-ban a csári pár védnöksége alatt alakult egy gondnokság a süketnémák gondozására. Így Pétervárott létesült 9 osztálylyal ilyenmű tanintézet, szerveztek egy pedagógiai tanfolyamot a tanítók kiképzésére, továbbá egy kórházat és asylumot süketnéma leányok részére és különféle gyakorlati műhelyeket létesítettek a süketnémák további foglalkoztatására. 1901-ben egy gazdasági iskolát is szerveztek a férfiak és a nők részére. A gondnokság ezenfelül ebben az irányban a vidékről is gondoskodott, úgy hogy e tekintetben példányképp szolgálhat Oroszország a többi országnak is. De e dicseretreméltó törekvés még csak a kezdetnek kezdetén van. Hisz mai napig is az iskolaköteles süketnémáknak csak 1 $\frac{1}{2}$ -áról van gondoskodva. Sok vár még itt az általamra, egyházra és társadalomra nézve egyaránt.

A strassburgi kath. theol. fakultás immár a végleges megvalósulás stádiumába jutott. Dec. 5-én létrejött a végleges megállapodás a vatikán képviselője, Rampolla bíboros s pápai államtitkár és a porosz kormány vatikáni képviselője között. A kath. theol. fakultás a Strassburgi tud. egyetembe lesz bekebelezve, egyúttal azonban a gyakorlati pappás kiképzés céljából fenn fog állni a nagy püspöki seminárium is. Az egyetem kath. theol. fakultásán előadandó tantárgyak a kölcsönös megállapodások értelmében a következők lesznek: Philos. — theol. propädeutika, a dogmatika, morál, apologetika, egyháztörténet, ó- és új szövetségi írásmagyarázat, kánonjog, pastóraltheológia s egyházi archaológia. A tanárok általi kinevezése a strassburgi püspökkel egyetértőleg történik, a kik az ő kezébe teszik le a professió fidei esküjét is, a melyben tudvalevőleg az a tétel is foglaltatik, hogy „haereticos pro posse persequeret impugnabo.“ Ezzel tehát már eleve is ki van zárva a kath. és prot. theol. tanárok békés együttélése és együttműködése a theol. tudomány szolgáltatásában. A fakultás és az egyházi tantszolgák közötti viszonyra vonatkozólag a bonni és berlini kath. theol. fakultás szabályzata irányadó. Fegyelmi tekintetben a theol. tanárok az államkormány befolyása alatt állanak. Így hát Hertling báró kedvelt eszméje hosszas tárgyalások után végre a teljes megvalósulás stádiumába jutott. De hát miféle theol. fakultás létszen az, a mely a püspöki hatóság tantszolgáinak lesz alávetve? Kíváncsian várjuk a tanári kinevezéseket! Dr. Szlavik Mátyás.

Franciaországból. Az egyház s állam elválasztásának kérdése foglalkoztatja Franciaországban a mostani, vallási szempontból kritikus időkben az elméket állandóan. A „christianisme“ egyik újabbi számában Pédézert tanár a régi világból való ember, ki sokat átélt már, elmondja, hogy 1848-ban is napirenden volt e kérdés, meg 1848. előtt is, és után is a későbbi miniszteriumok s kormányok alatt és sohasem bírták a csomót megoldani. Guizot, Lamartine, Thiers, Jerry, Carnot mind próbálkoztak, de Rómával nem boldogultak s magok is ingadozva ide-oda húztak. Ma is ez történhetik; a régi újul meg csak, elaludt ügy ébred fel csak; a jó római katolikust rossz hazafinak fogják tekinteni, a jó hazafit pedig hitetlennek. S aztán könnyű azt mondani: „elválasztás,“ „váljon el az egyház az államtól“ de hogyan váljanak el, ha nem bírnak? A protestáns államokban, vagy Schweic és az Egyesült-Államokban ez könnyebben mehet, róm. katolikus államokban örök az akadály, mely nem más, mint az az avatkozó külső s belső hatalom: a római pápaság.

Az ez. „Temoignage“ is a „separáció“ kérdéséről vezércikkezőve közelebbről a dolog pénzügyi részével foglalkozik, mely — úgy mond — nem első, de nem is utolsó s minden esetre fontos szempont, s fejtegetései kapcsán azt mondja, hogy a hol az állam gondoskodik az anyagiakról, megcsappan az adakozás, s ha ez fogy és megszünik, fogyni fog a hit is. Hogy a hívek adakozzanak, kell, hogy lelki örömük teljék az adakozásban s lássák a pénzmag elvetésének kikelését, s ki tudja, nem jobb e sokat kérni, mint semmit sem kérni szent célokra?

A „separáció“ kérdésében Róma álláspontja abban áll, hogy belemenne olyan megoldásba, mely neki uralmat biztosít. Egyébként pedig neheztel minden rendű szabadszellemtű mozgalomra, milyen pld. azon szándék, hogy Renan Ernőnek szülővárosában Tréguirban szobrot emeljenek; e szobor ügyben folytonosan tart a harc. Nagy továbbá Róma haragja a kitért (volt róm. kath.) papok ellen, kiknek száma nem akart fogyni (sajátosságos; míg külföldön „El Rómától“ a jelszó, nálunk vallásilag „Rómába magyar“ a directió), legyünk azonban fölvértett hittel és türelemmel, s imádkozzunk, míg fordul a világ nálunk is!) legújabbban is Bachelier abbé, Lipót bajor herceg fainak nevelője hagyta ott Rómát, kijelentvén, miszerint „lekiismeretének szózatára hallgatni akarván, az Evangéliomot fogadja el hitének egyedüli szabályául, hogy bele ne essen sem a kétségbe sem pediglen a hitetlenségbe.“ Egy régebbi ilyen kitért vagy áttért (róm. kath. szólással: meg-tért) volt róm. (kath. pap Rouzeau abbé, ki a lavalai érseknek Geay-nak terjesztette volt belemondását, a „Kitért pap“ (Pretre converti) című

lapban közli hitelesen az ez ügyre vonatkozó összes iratokat, tárgyilagosan megegyezően a sok hamis kommentárt, melyeket „a szökevény jogai” cím alatt róla világnak eresztettek; Rouzeau különben szorgalmasan tanulmányozza mostanában Neuchatelben a protestáns theológiát.

S Rouzeauak bizonyára jobb a dolga mostanában s nagyobb a nyugodalma mint a francia róm. kath. érsekek s püspököknek, kik tudvalevőleg számszerint 74 en petitiót intéztek volt a senátus és kamarához a tanítástól eltiltott szerzetrendek s feloszlatott kongregációk érdekében; a petitió túlmerész hangjáért a püspökök most lakolni fognak; az állam a püspöki föllépésben visszaélést, határvonaláthágást, konkordátsértést látott s 3 főpapot, a főintézőket erősen elővenni rendelt, hadd tanulják meg, hogy a ki kér, kérjen, de ne lázítson. A „Le Chrétien Français” 155. számának vezércikkében bizonyítja, hogy hasonlíthatatlanul szelidebb a mostani kormány a főpapokkal szemben, mint volt az 1789-ik évi törvényhozás.

A belmonteti hős, Besséde abbé élethajócskáját is mind előbbre viszik a kedvező szelek. Mennél jobban daczol püspökével, annál erősebb a posíciója. Folytatja nagyobb arányokban a hadjáratot a Konkordat ellen, mely az alsóbb klerust a főpapok szolgátságába hajtja. Már nemcsak a provincia, de Páris is visszhangoztatja Besséde nyilvános felolvasásainak gyújtó szövegét. Párisban a kath. szabadgondolkodók és a „Le Chrétien Français” oltalma alatt a „geographiai teremben” beszélt nagy sokaságnak az abbé, ecsetelvén saját szenvedését, meghurcoltatását, a püspöki zsarnokságot s a Konkordat eltörlésének szükségességét és elodázhatatlanságát. A vidéken pedig Pamiers, Valeuce és Castelsarrasin városok valának az abbé hadiállomásai, a főhely azonban Montaubara volt, a hol kétezer ember hozott — az abbé szonoklatának hatása alatt — egy szívvel s lélekkel következő határozatot: „A montaubani republikánusok üdvözlik Besséde abbét, Belmontet Konkordatellenes lelkészét, fejtegetéseit elfogadják, hősiességét szemben az érsekkel, helyeslik.”

Krupecz István.

Az apáczába bujt ördög A párisi újságok sokat írnak egy grézei apáczáról, a kibe, a kolostor lakóinak állításai szerint, az ördög bujt. A szerencsétlen apáczát az ördög halálán dolgok elkövetésére kényszeríti. Legutóbb például a püspök maga jött a kolostorba, hogy az ördögöt kiűzze a leányzóból. De nem használt semmit. Az apácza, a benne lakozó ördögtől hajszolva — gyalázatos dolgokat mondott a szent férfinak. Sőt szerelmeskedésre is buzdította a többi apácza szörnyű megdöbbenésére. Lourdesbe kétszer vitték a leányzót. Még ez sem használt. Az ördög tovább űzi, hajszolja a leányt, a kinek

testén nagy égési sebek láthatók, mert az ördög tüzes vassal csipkedi. Mind ezt a grézei apácza főnöknő mondja el mindenkinek, a ki hallani akarja. S okosan teszi, hogy mondja, mert a vakbuzgó nép ezrével keresi fel a kolostort és természetesen ajándék nélkül egy sem jön. A francia klerikális újságok alaposan kihasználják most ezt a „csudát” a maguk önző céljainak.

A papok nőtlensége ellen. Rómából jelentik, hogy egy sereg fiatal olasz pap kérelmet intézett XIII. Leó pápához s arra kérte a szentatyát, hogy nekik is, mint a görög-katholikus papoknak, engedje meg, hogy nőülhessenek. A kérelemben többek között így érvelnek a fiatal papok:

„Mikor a XVII században a tridenti zsinat 24. ülésén a nőtlenség kötelező voltát a katolikus papokra nézve kimondták, a görög katolikus papok ellene szegültek ennek a határozatnak. Mire a szentszék nekik kivételképen megengedte a házasságot. A görög-katholikus papok épen olyan közösségben élnek az egyházzal és a szentszékkel, mint mi s ők mégis alapíthatnak családot. Miért nem alapíthatunk akkor mi is? Azt várják tán, hogy mi olasz papok is felkeljünk és elszakadással fenyegetődzünk azért, hogy egyenlő jogokat nyerjünk? Nem vagyunk mi ugyanazon egy Istennek gyermekei?”

A végén így hangzik a kérelem:

„Tudomásunk van arról, hogy a különböző egyházmegyék püspökeinek a Szentszékhez küldött értesítései alapján a Szentszék nagyon is jól ismeri azokat a károkat, melyeket mind a vallás, mind az egyház, mind a klérus, mind pedig a katolikus társadalom a papi nőtlenség miatt napról napra szenvedni kénytelen. S ennél fogva ő szentsége nem fog késni azzal, hogy ezt a veszedelmes törvényt eltörölje.”

Mint hogy ezt a kérelmet már három ízben nyújtották be s még semmi felelet nem érkezett reá a kérelmezők azt gyanítják, hogy a pápához közel állók el akarják titkotni XIII. Leó előtt ezt az ügyet. Most az olasz lapok útján akarják azt a pápa tudomására hozni

IRODALOM.

Theológiai Szaklap. Szerkesztik és kiadják: Raffay Sándor, Hornyánszky Aladár pozsonyi ág. h. ev., Pokoly József kolozsvári ev. ref. és Dr. Tüdős István sárospataki ev. ref. theol. ny. r. tanárok. Megjelenik negyedévenként 5 iven. Előfizetési ára évi 6 kor. mindenkor egy összegben küldendő be Pozsonyba Raffay Sándor tanárhoz. (Papnövendékeknek 4 kor.)

A „Theol. Szaklap” második száma fekszik előtünk. Tartalma, miként az első gazdag, változatos. Grotefendről, a ki 1802. szept. 4-én

a göttingai tudós társaság gyűlésén, bemutatta az ékírás megoldására vonatkozó kísérleteit, e nevezetes gyűlés 100 éves évfordulója alkalmából megemlékszik Hornyánszky Aladár. Néhai Pukánszky Béla tanárnak „Az ószövetség revideált fordításáról“ ez hosszabb értekezése után, Raffay Sándor röviden helyes értelmezését és fordítását adja Jak. I., 17-nek. Majd ugyancsak Raffay Sándor cikke következik „Mária a szentírásban“ címmel. Schrödl József a kompromissz-katholicizmusról ír Magyarországon. Balogh Elemér „A velencei Fondaco dei Tedeschi és a gályarabok“ cikke után Schneller István értekezik Jézus Krisztusról, mint a nevelés elvéről. Lapszemle és több könyvismertetés zárja be e számot.

Régóta hangoztatott panasz, mely újabban ismét napirendre került (az egyházmegyei könyvtárak eszméjével kapcsolatban.) hogy protestáns lelkészeink, nem állanak a műveltség és képzettség azon magaslatán, hogy ellenségeinkkel e téren fölvehetnék a sikeres harcot. Nem osztom mindenben, a majdnem kizárólag „contra“ hangoztatott véleményeket, bár feltétlenül el kell ismernem, hogy aránylag csekély kivétellel határozottan mögötte állunk e tekintetben is külföldi testvéreinknél.

E „Theol. Szaklap“ első füzetének megjelenése után már rámutattunk arra, hogy mennyire igazán hiányt pótló vállalat volt az, a melyet a lap szerkesztői megindítottak. Nem teszünk most sem mást, minthogy a legmelegebben ajánljuk hittestvéreink, első sorban természetesen lelkészeink (tanítóinknak is) szíves figyelmébe. Előfizetési ára nem nagy; — maguknak és egyházunknak tesznek — a lap pártolásával jó szolgálatot. Egyetlen ily nemű, ifjú vállalatunk megérdemli a pártolást már csak azért is, mivel épen egyetlen, de tudományos színvonala is a külföldi hasonló vállalatok mögött sem marad hátra, azért pártoljuk a vállalatot, a melytől sok jót várhatunk. (H.)

Voltaire. Az anekdotizáló irodalmi hagyomány ezerszer elmesélte Voltaire és Nagy Friderik összebarátkozását és összeharagudását. A barátságtól az lett, hogy Nagy Friderik meghívta Voltairét Sansouciba, a hol vele nézette át a verseit, mert a nagy király önként köztegenyiséget vállalt a gyenge verselők szerény táborában. Ezt a tisztséget Voltaire úgy nevezte „a király szennyését mosom.“ Az összeharagudásnak pedig az volt az oka, hogy Voltaire, a ki előtt a király csak verselő volt, úgy nyilatkozott a királyról, mint a verselő érdemelte. Macaulay Nagy Friderikről írt gyönyörű essayében hosszasan elmondja Nagy Friderik és Voltaire barátságának történetét. Pedig Friderik több volt egy rossz verselőnél. Mint Michelet szépen mondja, ő valósította meg a század nagy elvét, a cselekvést. Első sorban a német nemzetnek volt hőse, a művelt középosztály

benne látta előharcosát és mint Goethe mondja, nem annyira porosz, mint inkább Friderikpárti volt. Nagy érzéke volt a nyilvánosság iránt és ennek köszönhető, hogy nemcsak uralkodói működése foglalkoztatta a világot, hanem magánélete is közszájon forgott. Mindent tudtak felőle és mindent egyformán nagyra és egyetlennek találtak. Erről a csodálatos emberről, koráról, udvaráról, életéről szól a Nagy Képes Világtörténet 174. füzete. A 12 kötetes nagy munka szerkesztője Marczali Henrik, egyetemi tanár, ki egyúttal a kötet írója is. Egy-egy gazdagon illusztrált kötet ára diszes félbörkötésben 16 korona; füzetenként is kapható 60 fillérjével. Megjelen minden héten egy füzet. Kapható a kiadóknál (Révai Testvérek Irodalm. Intézet Részvénytársaság Budapest, VIII., Üllői út 18. sz.) s minden hazai könyvkereskedés útján, havi részletfizetésre is.

Erdélyi Protestáns Lap. Arról is, hogy szabályozni kellene egységes módon a prot. egyházunk a nemzeti ünnepeken való részvételét. „Hivatalos szabályrendeletben kimondandónak tartánám tehát:

1. Egyházunk egészében, vagy annak egyik-másik gyülekezete, vagy ezeknek csoportja, mint kultusz-közösség csak olyan nemzeti ünnepeken vehet részt erre a célra külön rendezett templomozással, melyet az egyházi főhatóság megfelelő módon elrendelt vagy engedélyezett.

2. Az ünnepélyek nem egyházi részén, pedig csak ott képviseltetheti magát hivatalosan, ha vagy az ünnepély egyházi részében is saját szertartása szerint részt vett, vagy ha ilyen egyházi része a nemzeti ünnepélynek egy felekezet ritusa szerint sem tartatott.

8. Megfelelően szabályozandó volna természetesen a képviseltetés módja és mikéntje is.

Az ily hivatalos szabályrendelet mihez tartás végett az illető hatóságoknak előre vagy esetről-esetre megküldetvén, egyházunknak és képviselőinek, valamint a hatóságoknak előre volna eljárásukat szabályozó normájuk s nem kellene egyéni felelősséget hordozniok oly kényes és fontos dologért, mint anyaszentegyházunk méltóságának védelme.

Ugy vélem, hogy megérdemli ily fontos érdekek, hogy komolyan gondolkozzunk rendezéséről. Hozzátartozik az 1848. XX. t. c. végrehajtásához, melynek anyagi részén túl, szellemi részei végrehajtását is sürgetnünk kellene; az ajánlott eljárással pedig a magunk részéről nagyban hozzájárulnánk a végrehajtás siettetéséhez.

Magyar Allam. „A katolikusok nem félnek a szekularizációtól, nem kívánják ugyan, mert tisztelik a nemes alapítók emlékezetét és lelkükben hordják a tudatot, hogy a századok során át híven teljesítették a kötelességeket, melyekért királyainktól — és nem az államtól — nagyobb ja-

vadalmaikat kapták. Mindazonáltal a protestánsok irigylelkű szájhősei folyton ez alapítások állami jellegét hangoztatják, jóllehet, bármely első éves jogász tudja, hogy az adományok vissza nem vonhatóak, hogy az alapítók szándékainak tisztelete minden becsületes embernek szívébe van írva. (Azokat a javakat nem kizárólag róm. kath. hanem általában vallásértökölcsi és jótékony célokra adták a királyok, ugyan olyan célok szolgálatában méltóan követelhetnek arányos adományt a protestáns egyházak is; iskolák tartása, honvédelem, igazságszolgáltatás, közigazgatás terheit is viselték az adományok fejében az egyházfők; ezeket a terheket most az állam vette át magára: igazság-e, hogy a fizetést mégis a püspöknél hagyta? Az állami jelleget nem csak a „protestánsok irigylelkű szájhősei hangoztatják, hanem róm. kath. jogászok is!)

Állítottuk és állítjuk is, hogy az 1848. évi XX. törvénycikk azon rendelkezéseinek végrehajtása, hogy „minden bevett vallásfelekezetek egyházi és iskolai szükségai közálladalmi költségek által fedeztessenek,“ a logika törvényei szerint maguk után vonnák az általános szekularizációt, vagyis azt, hogy az állam a felekezetek összes egyházi és iskolai alapjait a maga „közálladalmi vagyona“ba olvasztván be, fedezné az egyházi és iskolai kiadásokat. Ily értelemben és csakis így értelemben állítottuk, hogy a szekularizációra van törvényes alap a fenthivatott törvényben s a ki ezt be nem látja, az vak, vagy pedig vaknak tette magát. (Ez helyes. Azért nem helyes, ha protestánsok mentegetőzésképen tüntetőleg hangoztatják, hogy a szekularizációra nem is gondolnak; nem is gondolnak, ha másként is célt érhetnek, de ha a r. kath. egyház ellenállása miatt nem kapják az egyenlő segínyt, kénytelenek lesznek az egyenlőség másik módjára is gondolni, vagy mindenképpen kapjon egyenlőn, vagy egyik se!)

A protestánsok és Mózes törvényeit követő elvbarátok azonban az ilyen szekularizációról tudni sem akarnak, ellenben minduntalan fenyegetik a katolikusokat, hogy megindítják a mozgalmat a katolikus javak elvételére. Hát mitől nem félünk. A katolikus javak csak akkor fognak elvétetni, ha az összes felekezetek javai elvétetnek, közöttük a Hirsch bárók és Lorántffy Zsuzsánnák és Baldácsyak alapjai is. (Ez ellen sincs semmi kifogásunk, ha az állam vissza veszi minden felekezettől, a mit az államéból adott nekik; de ahhoz semmi köze az államnak, a mit magánosok adtak! Mi köze az államnak Baldácsy, Zsedényi alapítványához! A ki ezt „be nem látja, az vak, vagy vaknak tette magát!“)

Minket hát azzal a szekularizációval ne ijesztgessenek, mert tudjuk, hogy ha a katolikus ja-

vakra az állam ráterzi egyik kezét, a másikat a protestánsok és izraeliták alapjai után fogja ki nyújtani. Azt is tudjuk, hogy a mely pillanatban az állam a szekularizáció útjára lép, a magánpatronusok járulékaival a hűvek terhei, a párbér stb., azonnal megszűnnek, tudjuk azért nagyon jól, hogy maga az állam is meggondolja, vajjon a „közálladalm“ határozatlan fogalmával azonosítja-e magát s elvállal-e oly nagy kultuszbüdzsét, melynek terhe az államot nyomná a legsúlyosabban. (Az az állam dolga. De könnyen fedezné ezeket a kiadásokat a visszakérült egyházi javakból.)

Hát így állunk a szekularizációval. Ezért nem félünk tőle. (Ha nem félnek tőle, nosza segítsenek nekünk: lássuk, ketten csak dűlőre visszük a dolgot!)

Sarospataki Lapok. (A zsinat elhalasztásának lehetőségéről szólván, többek között ezeket mondja:) „Azok a főkérdések, a melyekre nézve programmszerű, határozott megállapodást óhajtok, főképen azok, a melyek az 1848. XX. t. cikk 2. és 3. szakaszaival állanak összefüggésben. Egyházunk egész benső életének fejlesztése attól függ, hogy mit vagyunk képesek e részben elérni. Ha a vallás egyenlőség hiánya megalázott helyzetben hagyja egyházunkat minden vonalon, ez oly szellemi és erkölcsi inferioritás, a melyet a közönség, saját népünk is, mindennap látva, a felmerült egyházi versenyben mi sikeresen alig küzdhetünk. Nem tudom azért, anyagi szegénységünk, vagy ez az erkölcsi nyomottság-e a nagyobb oka egyházunk tekintélybeli csökkenésének azóta, a mióta a katolicizmus nyugalmi állásából kilépett és előjogait nemcsak követeli, de érvényesíteni is minden téren. Hogy egyházi és iskolai szükségleteink abban a mértékben, a mint azokat magunk fedezni képesek nem vagyunk, az állam segítségével által fedeztessenek, ennek keresztülvitelétől függ az: képesek leszünk-e a lelkészi fizetéseket javítani? a lelkészi nyugdíjintézetet megalkotni? a gyámintézetet a roskadástól megmenteni? képesek leszünk-e a vallásoktatásról — katechetikai állások szervezése által — kellőleg gondoskodni? képesek leszünk-e a nőnevelés előmozdítására adozatokat hozni? Képesek leszünk-e a tanítói fizetéseket oly fokra emelni, mint az állam? és végre a mit legelőbb kellett mondanom, képesek leszünk-e népünk terhén könnyíteni? egyházi adózásunkat biztos alapra fektetni? — Röviden ezek a csoportok jelölik meg egyházunk legfőbb érdekeit, mert tanító és lelkész nélkül, még pedig a mai viszonyok szerint, jól képzett tanító és lelkész nélkül, az egyházi versenyben csak veszteni, de győzni semmiképpen sem lehet. Már pedig világos, hogy a mai fizetésen a lelkészi képzettség színvonala súlyos, tanítóink pedig több száz iskolában hiányoznak. De egyházunk

ezen főtényezőinek is kedvezőbb talaj kell a működésre, a mit, mint annyiszor beszélük, a protestáns önérték szilárdításával kell és lehet elérni, ehhez szükséges a vallásos művelés egyfelől, másfelől pedig a tömeg megnyugtatója, mert végre is a vallás örvén nem szabad a népnek kényerét is elvonnunk.*

ÜZENETEK

Kézirat visszaküldésére nem vállalkozunk.

B. Névtelenül, vagy álnév alatt megjelent cikkek szerzőit nem nevezzük meg. — **R. S.** Hirom számból eddig kimaradt, — azért jelenik meg a mostaniban. — **M. P.** Köszönjük. — **W. F.** Előfizetése a folyó évre rendben van. — **S. B.** Nem avatkozunk a dolgukba, semmi közünk hozzá; intézzék el ott, a hol kezdték.

Uzletem fennállása alatt 116 év. ref. egyháznak szolgáltam munkámmal.

Orgona építészeti műterem

Debreczenben,

Darabos-utca 7. sz. a. (a Collegium mellett.)

Fennáll 1893 óta.

Teljesen e csíra épített házambau készíték a mai kor legtekélyesebb vívmánya szerint bármily kivitelű új orgonákat s azokért a legmesszebbmenő jóállást vállalom.

Orgona építészetem, mint az ev. ref. egyházak érdekét szolgáló intézmény, e téren az országban egyedül áll.

Munkám jószágával elértem azt, hogy minden évben növekszik a cégem iránti bizalom, s ígérem ezúttal is, hogy továbbra is úgy az árakban, mint a kivitelben egyházaik érdekét tartom első sorban is szem előtt és teljes megbízhatóságra töreksem. Elf vállalom régi orgonák átalakítását, áthelyezését, tisztítását, hangolását és javítását vagy évi gondozását mérsékelt áron, több évre menő jóállás mellett.

A nagytiszteletű és tekintetes egyházi előjáróság és az adományozó közönség, valamint a kántor-orgonista és tanító urak szíves pártfogásába továbbra is ajánlva magamat, maradtam

teljes tisztelettel

Kerégyártó István

2 25-2

orgona építő.

Határozott árak, elsőrendű minőség, erőteljes nemes hangzású orgonák.

Káplánt

keresek, ki a tót nyelvben is jártas. Fizetési feltételek levélileg állapíttatnak meg. Szarvas, 1903. jan. 13.

Placskó István,

6 2-2.

ev. lelkész.

KÁPLÁNT

keresek. Pályázótól megkivántatik, hogy a magyar és tót nyelvet kifogástalanul beszélje. Díjazása lakás és évi 1200 korona.

Békéscsabán, 1903.

Koren Pál

lelkész.

Lelkész és tanító urak szíves figyelmébe.

Kaphatók nálam

ISKOLAI ANYAKÖNYVEK.

ISKOLAI NAPLÓK

és

MULASZTÁSI NAPLÓK,

továbbá

KERESZTELÉSI, ESKETÉSI ÉS HALÁLOZÁSI

ANYAKÖNYVEK

és

KIVONATOK

s vállalkozom bármily nagy terjedelmű

MŰVEK,

JEGYZŐKÖNYVEK és ISKOLAIKÖNYVEK,

végre

ROVATOS IVEK

elkészítésére.

A megrendelt tárgyakat kívánatra bekötve szállítom

VERES LAJOS Orosházán.

Orosházán nyomtatott Veres Lajos gyorsajtóján.

Műteremben megrendelt orgonák mindenkor vannak felállítva.

Érdeklődőket szívesen látok, levelekkel készséggel szolgálok.